

Leo Perutz

A sarabande¹

LEO PERUTZ (1882–1957) osztrák író Prágában született, majd Bécsben élt, ahol ikonikus alakja lett az irodalmi kávéházaknak. 1938-ban, az Anschluss után Palesztinába emigrált. Az ötvenes évek elejétől gyakran tért vissza Ausztriába, itt is érte a halál; 1957-ben, Bad Ischlben. A matematikus végzettségű Perutz 1923-ig, első átütő sikerű könyvének megjelenéséig biztosítási statisztikusként dolgozott. 1915-ben jelentette meg első regényét, amelyet a következő évtizedekben – novellák és színdarabok mellett – további további követett. Írásainak – melyek sokszor történelmi témájúak, pszichológiai thrillerként is olvashatók és többnyire meghatározó elemük a fantasztikum – olyan írók adóztak elismeréssel, mint Robert Musil, Jorge Luis Borges, Italo Calvino vagy Daniel Kehlmann.

Éjjel a kőbű alatt című, egymással többé-kevésbé lazán (főként az azonos szereplők és helyszínek által) összefűzött történetekből felépített regénye a Rudolf császár-, Kepler- és Loew rabbi-korabeli Prágában, azaz a XVII–XVIII. század fordulóján játszódik. Cseh és horvát nemesek és közemberek, prágai (fő)udvaroncok és császári szolgák, alkimisták, festők, foltozósabók, udvari bolondok, kályhafűtők, éhenkórász lakodalmi zenészek, a császárhoz érkezett követek tűnnek elénk, majd el előlünk a regény lapjain – a tarka és gazdag kaleidoszkópban minden korból ismerős emberi esendőségek, intrikák, cselvetések, hiúságok és erények tanúi leszünk a kivételes plaszticitással és hangulatteremtő képességgel mesélő szerző jóvoltából.

[Tatár Sándor]

Egy ünnepezen, amelyet Zdenko Lobkowitz úr, titkos tanácsos és Csehország kancellárja első unokája keresztelőjének alkalmából rendezett prágai városi házában, volt a vendégek között egy császári hadnagy, bizonyos Juranic báró, aki egy-két napja Horvátországból vagy Szlavóniából érkezett a cseh fővárosba. S míg a többi úr az alkalomhoz illően és a divat megkövetelte módon volt öltözve, azaz bíborszín bársonyból készült, aranyhímzéses kabátot viselt, fehér belézéses hasított ujjal, s hozzá aranybrokáttal díszített, térdben szűk nadrágot, selyemharisnyát és selyemmasnis atlaszcipőt, a báró útiruhában, bőrnadrágban és magasszárú csizmában jelent meg, amiért is arra hivatkozva kért elnézést, hogy még nem küldték utána az utolsó postakocsi-állomáson rekedt poggyászát. Haját és szakállát a hártórtisztek módija szerint disznósírral dörzsölte be, ezt azonban elnézték egy olyan férfúnak, akinek a kereszténység ősellenségeivel, a törökökkel való szüntelen hadakozásban nem jutott ideje arra, hogy tájékozódjék, mit enged meg, illetve mit tilt a divat egy gavallér számára.

Juranic báró tehát átadta magát a jókedvnek ezen az estén, nagy odaadással és kitaróan ivott és táncolt, persze ez utóbbiban nem igazán bizonyult mesternek. Ha gigue-et játszott a zenekar, ha courante-ot, ha sarabandét, ő a különbségtől nem za-

vartatva magát, ugyanúgy ugrándozott, sokkal nagyobb igyekezetről, mint ügyességről téve tanúságot. Egy szó, mint száz: e bátor tiszt olyan eleganciával táncolt, mint egy idomított medve. Amikor elhallgatott a zene, mindenkivel, aki csak az útjába akadt, koccintott a frissen keresztelt gyermek egészségére, buzgón bókolt a hölgyeknek, mindőjüket biztosítva arról, hogy olyanoktól hallotta magasztalni a szépségüket, akik értenek a dologhoz. Megkülönböztetett figyelemben részesítette mindazonáltal von Berka úr három leánya közül a legfiatalabbat, aki ezen az estén jelent meg először nagyobb társaságban. Ennek a nagyon szép, de kissé félszegen szemérmes ifjú hölgynek sokat mesélt a fegyvertényeiről, a sikeres támadásokról, rajtaütésekről, hogy hányszor és mely módokon tört borsot a törökök orra alá, egyszer sem mulasztván el megjegyezni, hogy e tettek hírének nagy hűhóval terjesztették, noha korántsem olyan világraszóló dolgok. Azt is tudatta a kisasszonnyal, hogy pátriájában, ahol egy véka gabona ára hét fehér pfennig, egy hordó söré fél gulden, gazdag embernek mondhatja magát, és az asszonynak, aki vele együtt fogja majd birtokának javait élvezni, fejedelmien jó sora lesz, dúskálván a gyapjában, pehelytollban, mézben, vajban, búzában, szarvasmarhában és sörben, azaz mindabban, ami az élvezetes élethez hozzátartozik.

Csak csinos alakja legyen a leendő mátkának, tette hozzá, sokatmondó pillantást vetve a kisasszonyra, neki az tudniillik sokkal fontosabb még nemesi származásnál és a makulátlan erénynél is.

Volt azonban a vendégek között egy ifjú gróf, bizonyos Collalto is, aki úgy vélte, bizonyos előjogok illetik meg a legfiatalabb Berka kisasszonnyal kapcsolatban, s ez a fiatalember a horvát nemesúrnak sem a személyével, sem a fellépésével nem tudott kibékülni. És amikor Juranic ismét egy sarabandét ugrabugrált és szökdécselt végig a maga módján a kisasszonnyal, a gróf magát meghajtva odalépett hozzá, és tiszteletteljes hangon megkérte, legyen kegyes elárulni, melyik híres balettmesternél fejlesztette ilyen tökélyre a tánc magas művészetét.

Juranic báró olyan ember volt, aki jó képet tud vágni még az ő kárára elsütött tréfákhoz is. Nevetve azt mondta tehát, hogy maga is tudja, mily kevésbé jártas a tánc művészetében, amiért is a legőszintebben kéri mindenki bocsánatát, ám ennek ellenére nagy örömét leli a táncban, és módfelett reméli, hogy nem rontja el vele túlságosan a demoiselle és a többiek mulatságát.

– Túlzott szerénységében igazságtalan önmagával szemben uraságod – tiltakozott Collalto. – Hisz olyan játszi könnyedséggel mutatja be a legnehezebb táncleépéseket, ahogyan más egy tányér meleg kenyérlevest kanalaz ki. A nagyszabású vízirövíben és pásztorbaletten, amelyet nemsokára bemutatnak őfelségének a várban, az úr ezzel a tehetségével bizvást eljátszhatná valamelyik faunt vagy egyenesen magát Szilénoszt.

– Katonaember vagyok – mondta könnyedén a báró –, s ilyenként a haditáncban minden egyéb táncnál jobban otthon vagyok, és életemben sokkal többször szólaltattam meg ágyúkat, mint fuvolákat és hegedűket. Így hát a patás-szarvas szatír Szilénosz szerepére másvalaki után kell néznie az úrnak. Ami pedig a kenyérlevest illeti, csak vigyázzon az úr, nehogy ki is kelljen kanalaznia, amit beleaprított magának.

Ezzel meghajolt, a karját nyújtotta hölgyének, s ismét beálltak a táncolók sorába.

Az ifjú Collalto utánuk pillantott, s egyre dagadt benne az indulat, látván, hogy ez a bugris báró egy pillanatra sem akar tágítani a szép Berka kisasszony mellől. S mivel látnia kellett, hogy fullánkos szavaival nem sikerül kihoznia a sodrából riválisát, úgy döntött, másképp próbálkozik. Odalépett a táncoló párhoz, és sikerült olyan ügyesen gáncosot vetnie a bárónak, hogy az megbotolván teljes hosszában elterült, s ha nem is a demoiselle-t, de a hozzá legközelebb táncoló urat magával rántotta estében.

Kavarodás támadt a táncolók soraiban, a muzsikuskok félbeszakították játékukat, nevetés, döbönt kiáltások és kérdések hallatszottak, ám egykettőre elült a zűrzavar, mert a báró már ismét egyenesen állt, s fölsegítette az urat, akit magával rántott. Az először barátságtalanul nézett rá, ám konstatálván, hogy nem esett kár a ruházatában, a csipkéiben és szalagjaiban, hamar visszanyerte higgadságát, s kifogástalan udvariasságába, amellyel a báróhoz fordult, csak egy csipetnyi gúny vegyült:

– Látom, az úr érti a módját, hogy vigyen változatosságot a táncmulatságba.

Juranic megemelte a kalapját és buzgón exkuzálta magát. Azután a Berka kisasszonyt kereste volna, a demoiselle azonban nem volt már mellette; megzavarodva és megszegyenülten a gavallérját ért kínos intermezzótól, már a felbolydulás alatt elhagyta a termet. Közben a muzsikuskok ismét rázendítettek, rendeződtek a párok, és folytatódott a tánc, Juranic báró pedig a táncolók között utat törve magának odalépett Collaltohoz.

– Ha lesz szíves megmondani az úr – szólította meg az ifjú grófot –, hogy szándékosan és ex malitia tette-e, amit az imént tett.

Az ifjú Collalto gögösen elnézett mellette, és nem válaszolt.

– Azt szeretném tudni – ismételte a báró –, hogy amit az előbb művelt velem az úr, ex malitia tette-e, hogy a demoiselle kinevessen.

– Nem szokásom olyan kérdésre válaszolni – mondta most Collalto gróf –, amelyet inszolens modorban tesznek fel.

– Az úr elégtétellel tartozik nekem az elkövetett affront nyomán, ahogyan az egy nemesembert megillet – jelentette ki a báró.

– Némelyek nemesembernek nevezik magukat, miközben otthon facipőben ballagnak az ökreik után – mondta vállat vonva Collalto gróf.

A bárónak arcizma sem rándult, homlokán azonban felizzott egy eddig alig észrevehető kardnyom-sebhely, vörösen, akár egy égésfolt.

– Minthogy az úr megtagadja tőlem az elégtételt – mondta változatlanul nyugodt hangon –, és továbbra is inzultál, nem tekinthetem immár nemesembernek az urat. Így hát bottal fogom észhez téríteni, mint bármelyik közönséges parasztcselédet.

Collalto gróf fölemelte a kezét, hogy arcul üsse a bárót, az azonban máris vasmarokkal tartotta a mozduló kezét.

Collalto csak most volt hajlandó más hangnemben beszélni a báróval.

– Sem a hely, sem az idő nem alkalmas arra, hogy elintézzük ezt az ügyet – mondta. – De egy óra múlva megtalál a Kinsky-kertben a nagy rondella

előtt. A főkapu zárva van, de az oldalkapun szabad a bejárás. Ott rendelkezésére fogok állni az úrnak.

– Ez már beszéd! Férfias és erős, mint a spanyol bor – mondta elégedetten a báró, és eleresztette Collalto gróf kezét.

Megállapodtak, hogy karddal, de segédek nélkül vívják meg a párbajt, Azután elváltak, és a báró kicsivel később, el sem köszönve Berka kisasszonytól, elhagyta a házat.

Az ifjú Collalto gróf közben az egyik kisebb helyiségben a kártyaasztalnál ráakadt a házigazdára, Zdenko von Lobkowitzra. Leült mellé, és egy darabig figyelte a játékot. Majd azt kérdezte:

– Ismer itt olyan valakit kegyelmes uram, aki Juranic bárónak nevezi magát?

– Nézd csak, ez egy olyan játék, amelyben a zöld hetes mindent visz – magyarázta Lobkowitz úr –, ma játszom ilyet először. A Juranicot? Igen, ismerem.

– Közülünk való? Nemesember? – tudakozódott Collalto. – Elég parasztos modora van.

– A Juranic? Lehet, hogy parasztos a modora, de igazi nemesi vér folyik az ereiben – biztosította Zdenko Lobkowitz, aki betéve tudta valamennyi nemesi családfát, és akinél a származást illetően senki nem tudott megbízhatóbb adatokkal szolgálni.

Collalto ismét a játékot nézte egy ideig.

– Nevetséges – mondta Zdenko Lobkowitz. – Ha ebben a játékban ott van valakinél a zöld hetes meg a tök alsó, játszhat, ahogyan akar, muszáj nyernie. De különben... még a Meisl-zsidó sem tud annyit kölcsönözni, amennyit itt veszteni lehet, ha egy kicsit elkalandozik a figyelmed. No, mi van a Lorenz Juraniccsal? Túlságosan a pohár fenekére nézett?

– Nem, de nekem mégis afférom támadt vele – számolt be Collalto. – Még ma este lerendezzük.

Zdenko Lobkowitz maga mellé tette a lapjait.

– A Juraniccsal? – kiáltotta fojtott hangon. – Akkor menj tüstént, és ajánld magad az isteni gondviselés oltalmába! A Juranic gyilkos kardforgató.

– De én is elég jól bánok a karddal – vetette közbe Collalto.

– Eh mit! a karddal!! A füledet fogja megmarkolni, a Juranic – jósolta az öreg nemes. – Hidd el, nem jó tengelyt akasztani vele; én ismerem. Verekedj meg az ördöggel, de ne Lorenz Juranic báróval. Menj, és rendezd el békésen a dolgot; nem fog csorba esni a becsületeden, ha exkuzárod magad – vagy tegyem meg én a nevedben?

– Tudatni fogom, kegyelmes uram, ha elrendeződött a dolog – zárta le a beszélgetést Collalto.

A nagy rondellatér egyike volt azon helyeknek, ahol a prágai nemesség karddal intézte el vitás

ügyeit. Kavicsos út körülkerítette füves térség volt, és a pázsit közepén, két szilfa között szökőkút állt, amelynek csobogását messziről hallani lehetett. Egy sziklán kőből faragott, mohával benőtt tengeri isten hevert, s a medence szélén guggoló, homokkőből faragott, időkoptatta najádok, tritónok és sellők a nádra, a sziklazátonyra vagy meredek ívben az égbe lövellték egymást keresztező vízsugaraikat.

Itt, a füves téren találkozott Collalto gróf a báróval, aki magával hozta két horvát szolgáját, akik fáklyákat tartottak, mert a hold az utolsó negyedében állt. A két horvát – vakmerő bajszerű fickók, tarkójukon vastag csomóba kötött hajtincsekkel – hajlott tartásban állt a szökőkút kőalakjai előtt, és keresztet vetve imákat mormolt.

– Az embereimnek – mondta a báró – nagy mirákulum ez a szökőkút; soha nem láttak még ilyet. Számukra az a Neptunusz ott Laurentius, a védőszentem, a najádokat meg a tritónokat pedig angyaloknak tartják, akiket azért küldtek le ide az égből, hogy hűsítsék szegényt a vízsugaraikkal, hiszen rostélyon perzselődik. Bizony, igen jámbor emberek s a szentek nagy tisztelői ezek az én horvátjaim, és semmi kétség, hogy térden csúszkálnák végig a város valamennyi templomát, ha nem volnának itt italmérések is.

Kijelölte a két szolga helyét, úgy, hogy fáklyáik megvilágították a pázsitot és a kavicsos utat. A párbajozók felálltak szemben egymással, és karddal köszöntötték egymást. Azután Collalto földobott egy kavicsot; mindketten mozdulatlanul füleltek, s a földnek ütődő kavics hangjára elkezdődött a párbaj.

Nem tartott sokáig. Collalto gróf, aki pedig kilyukasztott már életében a kardja hegyével néhány zekét, olyan ellenféllel állt szemben, aki egyszerre négygyel is képes lett volna megvívni: hármukat, ahogy mondani szokás, föltűzte volna a kalapjára, a negyediktől pedig megkérdezte volna, vannak-e vajon még többen. Juranic valóban az volt, aminek Lobkowitz nevezte: gyilkos kardforgató. Először el sem mozdult a helyéről; hagyta, hadd próbálkozzon Collalto új meg új kitörésekkel. Utána azonban kardcsapásokkal és -döfésekkel végigűzte a kavicsúton és át a fűvön a szökőkútig, s közben azt tudakolta tőle, nem találja-e hűvösnek az éjszakát, és mikor látta utoljára az unokafivérét, Franz Collaltót. Kétszer körülkergette a medence körül, majd vissza ugyanazon az úton, s azután itt is volt a vége. Collalto gróf olyan helyzetben találta magát, amelyben sem ellenállásra, sem hátrálásra nem volt módja: kényszeredetten hátrahajló felsőteste a medence fölé, a báró pengéje a mellkasának szegve.

– Ezzel tehát megvolnánk – állapította meg a báró –, és oly könnyedén és nyugodt lelkiismerettel keresztüldöfhetném uraságodat, ahogy egy pohár bort hajtok föl. Ezzel e sivár világ minden kínjától és nyűgétől örökre mentesülne az úr.

Collalto hallgatott. A tritónok vízsugaraiból hideg cseppek szitáltak az arcára. S az volt a különös, hogy csak most, e szavak nyomán szakadt rá az egész bensőjét átjáró félelem; olyan erős rettegés, amelyet a duellum alatt egyszor sem érzett.

– Mi a véleménye az úrnak – kérdezte a báró – a szent irgalmasságról? Sokat meséltek az úrnak arról, milyen kedves az irgalmasság a Mindenható számára, és milyen nagy érdemeket szerez, aki gyakorolja.

– Ha meghagyja az életemet az úr – mondta a félelemtől reszketve Collalto –, örök időkre igaz barátot nyer bennem.

A báró rövid-élelet füttyentett.

– Nem volt céloom elnyerni az úr barátságát – jelentette ki. – S nem is tudnám, mit kezdjek vele.

Ebben a pillanatban halk zeneszó ütötte meg Collalto fülét. Fuvolaszó, egy hegedű és egy dob hangja. Egy sarabande ünnepélyesen mozgalmas melódiája volt, amely a bokrok mögül hallatszott, és mintha közeledett volna.

– Lehet, hogy a táncban ügyesebb az úr, mint a kardforgatásban – folytatta a báró. – A vívásban eljátszotta az életét; afölött most én rendelkezem; hátha a tánccal visszanyeri tőlem.

– Tánccal? – kérdezte Collalto, s most hirtelen olyan érzése támadt, mintha minden, a báró hangja, a szökőkút csobogása, a mellének szegezett kardhegy és a zeneszó, amely most egészen közélről hangzott, csupán valami nyomasztó álom lenne.

– Úgy bizony, tánccal. Ha uraságodnak kedves az élete, táncolni fog – mondta a báró, és homlokán ismét fölizzott a kardnyom hege. – Az úr elérte, hogy a demoiselle kinevessen. Az úr táncolni fog.

Hátralépett egy fél lépést, és Collalto kiegyenesedhetett. Most látta, hogy nemcsak a két fáklyás szolga áll a báró mögött, hanem öt másik horvát szolga is, valamennyien a báró libériájában. Hárman közülük zenészek voltak, a másik két, meglehetősen fenyegető tekintetű horvát tercerolt² tartott a kezében.

– Az úr táncolni fog, míg ki nem világosodik a reggel – csendült föl a báró hangja. – Az úr Prága összes utcáján végig fog táncolni. És nem fog belefáradni, ajánlom neki, mert ha abbahagyja, golyó röpi a testébe. Ha ellenvetése van az úrnak, csak szóljon. Nos? Várakoztat az úr?

A két kíséző fölemelte a tercerolját, a muzsikusok rázendítettek, Collalto gróf pedig, halálfélelemtől hajtva, sarabandét kezdett táncolni.

Különös menet volt, amely így végigvonult az éjszakai Prága utcáin és terein. Az élen haladtak a fáklyavivők, őket fuvolával, hegedűvel és dobbal a zenészek követték, mögöttük Collalto gróf táncolt, aki után, pillanatra sem tévesztve őt szem elől, a két marcona tercerolos lépdelt, s a csoportot, noha ő ment leghátul, Juranic báró vezette, kardjával mutatván a fáklyavivőknek, merre menjenek.

Szűk, zegzugos utcákon haladtak végig, hegyre föl, hegyről le, nemesi paloták, az évek súlyától megdőlt csúcsos tetejű házak mellett, templomok, kőfalak, csapszékek és kőkutak előtt. Az emberek, akikkel találkoztak, nem találták meglepőnek a kompániát; úgy gondolták, a muzsikusok nyomában táncoló gavallér egy kissé eltúlozta a szomjoltást, amitől jókedve kerekedett, s most valamelyik jó barátja zenészekkel és lakájokkal együtt kíséri a lakásába; senki nem sejtette, hogy itt, a szemük előtt, az életéért táncol valaki kétségbeesetten. S ekkor – Collalto olyan elcsigázott és kimerült volt, hogy úgy érezte, nem bírja tovább, és ezer darabra szakad a szíve, mégsem volt kegyelem, egyre csak tovább kellett táncolnia – úgy esett, hogy épp egy kis térre értek, amelynek közepén az Istenanya szobra állt. Mihelyt a horvátok megpillantották a kőszobrot, térdre vetették magukat, hányták magukra a keresztet és buzgón imádkoztak, Collalto pedig ezalatt végignyúlt a földön, és kifújta magát.

Juranic báró teli torokból nevetett.

– Gyarló lelkemre, ezzel nem számoltam – mondta, miközben maga is keresztet vetett. – Pedig tudhattam volna, hogy így lesz. Bizony, jámbor emberek ezek az én horvátjaim, tudják, mivel tartoznak Krisztusnak és az édesanyjának, és az a hórihorgas ott, a tercerollal, az mindőjük közül a legjámborabb. Inkább a kezét csapatja le, mint hogy vasárnap lovat lopni menjen.

A horvátok közben befejezték az ájtatosságot, már csak az az egy térdelt közülük, aki hallani sem akart a vasárnapi lólopásról; őrá így rivallt a báró:

– Állj, föl, a kakas csípjen meg! A szent Szűz mást is akar látni, mint a te gyönyörűséges ábrázatot!

Sok száz feszület és kőszent volt – és van ma is – Prága városában; szenvedőn, áldón vagy rontást üzőn állnak a helyükön: falfülkében és -zugokban, templomkapuk, ispotályok, szegényházak előtt és a Moldva kőhídján. És ahányszor egy ilyen kőalakhoz értek a horvátok, térdre borultak és imádkoztak vagy litániákat énekeltek, Collaltónak pedig jutott egy kurta pihenő. A báró eleinte derűs elnézéssel tért napirendre efölött, elvégre tudta, hogy a szent dolgokban nem lehet tréfálni a horvátokkal.

Ám aztán egyre inkább bosszantotta, hogy emberei jámbor egyszerűségükben ilyen szolgálatot tesznek az ellenségének, s azon kezdte törni a fejét, miként akadályozhatná ezt meg. S ahogy ezen töprengett, hirtelen eszébe jutott a megoldás, és e gondolatot olyan végtelenül mulatságosnak találta, hogy fel kellett nevetnie. Igen, ez lesz az utolsó csíny, amelyet ezen az éjszakán Collalto rovására elkövet: a grófnak a Zsidóváros utcáin kell sarabandét táncolnia; ott nincsenek feszületek, se szentek szobrai.

Akkoriban nem kerítette még kőfal a prágai Zsidóvárost; azt csak később, a svéd megszállás idején építették. Így hát történetünk idején anélkül lehetett átjutni az óvárosból a Zsidóvárosba, hogy bármilyen bezárt kapun zörgetni kellett volna. A báró tehát akadálytalanul vezethette kis csapatát a Valentin utcáskán át a zsidónegyedbe, ahol aztán szűk és tekervényes utcákon, a temető fala mellett a Moldva-partra jutott a menet, majd vissza, a zsidófürdő, a városháza, a sütőház és a bezárt mészárszékek előtt, átvágva az elhagyatott bolhapiacon, és a zenészek csak játszottak, Collalto pedig táncolt, és nem akadt az útjukba egyetlen szentkép sem, amelynek egy kis pihenő áldását köszönhetné volna. Amerre elvonult a menet, itt-ott ablakok nyíltak, és álmos vagy ijedt arcok néztek ki rajtuk, és egyik-másik kutya ugatni kezdett, gyanúsra találván a zeneszóval elhaladó társaságot. És amikor a fáklyavivők s mögöttük a zenészek a Zigeunergasséból befordultak a Széles utcába, ahol a magasságos Loew rabbi háza is állt, Collaltónak végképp elfogyott az ereje. Zihálva támolgott, a mellkasára szorította a kezét, és erőtlen hangon segítségért kiáltott.

És a magasságos rabbi, aki odafönt a szobájában a szent és varázserejű könyvek fölé hajolt, hallotta ezt a hangot, és tudta, hogy mélységes kétségbeesésből fakad.

Odalépett az ablakhoz, kihajolt és megkérdezte, ki az, aki kiáltott, és hogyan lehetne segíteni rajta.

– Egy Jézus-képmást! – zihálta utolsó lélegzétvételével Collalto, miközben tovább táncolt és tántorgott. – Isten szent nevére, egy Jézus-képmást, különben végem.

És a magasságos Loew rabbi gyorsan végigtekintett a fáklyavivőkön, a muzikusokon, a tercerolos lakájokon és az elégtétel nevetésével a nyomukban lépdelő bárón, és ebből az egyetlen rövid pillantásból megértette, miért könyörög ez táncoló fiatalember Jézus-képmásért, és hogy itt az életveszélyből kell egy embert megmenteni.

Szemközt, az utca túloldalán elpusztított egy házat a tűz; már csak egyetlen, kortól és koromtól megfeketedett fal állt a helyén – erre mutatott most

a kezével a magasságos rabbi. Varázsereje jóvoltából erre a falra ígézett holdfényből és penészből, koromból és esőpárából, mohából és malterből egy képet.

Egy „Ecce homo” volt a kép; de nem a Megváltó, nem Isten fia, az ács fia sem, aki a galileai hegyek közül a Szent Városba ment, hogy tanítsa a népet, s tanításaiért elszenvedje a halált; nem, ez másimilyen „Ecce homo” volt. Ám olyan magasztosság sugárzott a vonásaiból, olyan megrázó szenvedésről árulkodott az arca, hogy a kőszívű báróba vilámcsapásként hasított az önmegismerés, és ő hullt elsőként térdre. És ez előtt az „Ecce homo” előtt vádat emelt saját maga ellen, amiért ezen az éjszakán hiányzott belőle a könyörület és az istenfélelem.

Itt a házitanítóm, stud. med. Jakob Meisl, aki számtalan másikkal együtt ezt a történetet is elmesélte nekem a hajdani Prágáról, rövid szünetet tartott.

– Ehhez nem sokat lehet hozzáfűzni – fejezte be azután a történetét –, és amit még mondani lehetne, nemigen fontos. A szóbeszéd szerint Collalto gróf életében soha többet nem táncolt, Juranic báró pedig letette a szolgálatot, és többet nem tudni róluk. A magasságos Loew rabbi „Ecce homo”-ja? Nem Krisztus volt; a zsidóság, az évszázadokon át üldözött és kigúnyolt zsidóság volt, amelynek szenvedései láthatóvá lettek azon a képen. Nem, ne menj a Zsidóvárosba; hiába keresnéd ott ezt a szenvedést. Az évek, a zord szelek, a viharok elmosták-eltörölték; nem maradt nyoma. De járjad az utcákat, amerre csak tetszik, és ha találkozol egy batyuját házról házra cipelő öreg zsidó házalóval, aki után „Zsidó! zsidó!”-t kiabálnak és köveket hajigálnak az utcakölykök, és az öreg megáll, és olyan tekintettel néz rád, amely nem a sajátja, hanem az ősei és az ősei őseinek tekintete, akik, akárcsak ő, elszenvedték a töviskoronát, a megvetést, a korbácsütéseket és az üldöztetést – ha ezt a pillantást látod, akkor talán láttál valami csekély ízelítőt a magasságos Loew rabbi „Ecce homo”-jából.

Tatár Sándor fordítása

JEGYZETEK

* A szerző *Éjjel a kőhid alatt* című (*Nachts unter der steinernen Brücke*; 1953! [© Paul Zsolnay Verlag: Wien, 1975, 2000]) regényének fejezete. A regény magyarul az *Ősz* folyamán jelenik meg a Gondolat Kiadónál.

¹ Zsebben hordható kisebb kaliberű pisztoly a XVI. századból.